

CANCEL:
MARTIS B:
1717:

*

Zu 00

Se

L. D. E. V.

DISSERTATIO MORALIS
DE
ERRORIBUS
CONSCIENTIÆ,

QUAM
CONSENSU AMPLISSIMÆ FACULTATIS
PHILOSOPHICÆ

IN
ACADEMIA LIPSIENSI
PLACIDO ERUDITORUM EXAMINI

d. 17. Jun, MDCCXI.

SUBMITTENT

PRÆSES

M. JO. CHRISTIAN. BARTHUS,
ZITTAV. LVS.

ET

RESPONDENS

DANIEL Rosenfeld / Lips.

Philof. Bacc. & SS. Theol. Stud.

LIPSIÆ,

Typis RUMFFIANIS.

DISSERTATIO MORALIS
DE
ERRORIBUS
CONSCIENTIAE

CONSENSU AMPLISSIMAE FACULTATIS
PHILOSOPHICAE
IN
ACADEMIA LIPSIENSI

PLACIDO ERUDITORUM EXAMINI
SUBMITTENT
PRESSES
M. JO. CHRISTIAN. BARTHIIUS

ET
RESPONDENS
DANIEL STÖCKHUS
Philol. Bacc. & 22 Theol. stud.
LIPSIÆ
THE RUMPFERIANIS

PROOEMIUM.

Cum sanctitati ac sapientia omnipotentis Creatoris plane repugnaverit, hominem in statu prorsus exlege condere, ita ut de actionibus suis pro merito lubitu disponere posset; ipsius animo normam secundum DEL voluntatem recte agendi statim in ipsa creatione indidit, quam, quotiescunque officia partim Creatori, partim sibi, part. sua naturae sociis debita praestare vellet, sedulo semper consulere eiusque ductum sequeretur. Neque huiusmodi ad legem adstrictio libertati hominis adversabatur, cum inditum illud legis dictamen voluntatem suis praecipis saltem flectebat, nunquam cogebat, ideo quod Creatori a creatura rationali non nisi rationalis i. e. spontaneus cultus conveniebat. Equidem per subsecutum infelicissimum lapsum non solum praestantissimum illud imaginis divinae cimelium prorsus amissum, sed & naturalis boni cognitio admodum obscurata est, non tamen prorsus extincta, cum *εννοια* illa *νοησις*, lumen illud veri semenque boni essentialē consequens sint naturae humanae, sine quibus homo non amplius creatura brutis excellentior, sed ipsum *ζῷον ἀλογον* esset. Per sanam igitur

rationem homo, quamvis intuitu revelationis obscure ac insufficienter novit, quid DEo, quid sibi, quid aliis necessario debeat. Ac utinam illa notitia perpetuo se dignum gereret! Sed, quæ humanæ mentis caligo & perversitas, practicum hoc dictamen in agendo sapissime negligit, pervertit, suffocat, suamque conscientiam myriadibus fœdissimorum errorum opplet. Quanta tum hominis miseria! Conscientiam sequitur, sed depravatam, sed fallacem, nescio tamen quam genuinam agendi regulam sibi persuadens. Cumque hi errores turgidorum affectuum stimulis non parum cumulentur ac corroborentur, dici vix potest, quot pericula, quot damna, quot turbas in omnes humanæ societatis status diffundant. Sapientissimus quidem Creator amplissimam illam societatem legibus hisce universalibus constringere ejusque concordiam ac inde profluentia mutua commoda stabilitum ire intendit. Sed immorigeri mortales illas velut intolerabile jugum detrectant, cancellos effringunt, in libertatem se vindicaturi. At qualem? Miseram eheu! maximeque nocivam, dum vicissim a tyrannicis affectibus sub servitute se redigi patiuntur. Sic conscientia directrix actionum a DEo constituta ipsa cœcutit, decipit, errorum sordibus inquinata. Hisce nobiscum perpensis animum induximus, præsentî Dissertatione in *Errorum Conscientiæ* naturam, varietatem, origines & effectus inquirere, simulque remedia eos feliciter, quantum quidem ratio valet, exuendiac declinandi breviter subministrare. Deus cœpris nostris fortunatum adspiret successum!

Arca Etymologiam vocis *Conscientia* non diu habebimus, cum variz ipsius derivationes passim profrent. Hoc certe liquet, vocem hanc vi connexæ Præpositionis ultra nudam scientiæ notionem relationem simul dicere ad aliud, quæ relatio, cum pro natura conscientiæ possit esse vel subiectiva, quo sensu plurium Subjectorum involvit scientiam; vel objectiva, quo respectu plurium Objectorum scientiam in eodem subiecto indigitat, posterior acceptio conscientiæ naturam penitus exhaurit. Homo enim & legis & actionum suarum sibi conscius est, easque legi applicando de iis iudicat, qui actus essentiam conscientiæ absolvunt. Quo sensu Horatius Lib. I. ep. 1.

Hic murus aheneus esto,

Nil conficere sibi, nulla pallefcere culpa.

De Homonymia notandum, vocem Conscientiæ sumi 1) pro cognitione principiorum practicozum universalium, quæ alias audit Synteresis. 2) pro scientia actionum propriarum tum bonarum tum malarum, quo respectu conscientia vulgo nuncupatur Testis. 3) pro iudicio de actionibus suis ad principia vel conclusiones Synteresicos instituto. Nos præsuppositis duobus prioribus ultimum significatum in definitione attendemus, utpote magis adæquatam. De vocis *Erroris* origine non multum erimus solliciti, ne ingenio præter rem indulgisse videamur.

§. II. Ut autem rei tractandæ propius accedamus, Conscientiam in genere sic definimus: *Est actus intellectus, quo homo iuxta legis dictamen de actionibus suis voluntariis sive suscipiendis, sive jam susceptis iudicat, easque vel approbat vel damnat.* Scopu ratio definitionis hujus integram enucleationem jam non permittit, nec ea adeo opus est. Non abs re tamen fore arbitramur, si *Normam* conscientiæ quodammodo distinctius explanemus. Cum enim de erroribus conscientiæ differere animus est, utique normam scire oportet, à quâ illi deflectunt. Illam autem in definitione allata diximus Legem, puta naturalem, quæ per sanam rationem nobis innotescit, dum conscientiam in sphaera saltem philosophica spectamus. Jam naturam humanam investigantes, quasdam actiones necessario nobis incumbere, quasdam libertati nostræ relictas esse

esse deprehendimus. Hinc duplicem harum actionum adesse oportet normam seu legem (utpote quæ sensu morali coincidunt) alteram obligantem, alteram permittentem. *Lex obligativa* nobis est mandatum Creatoris ab eo per naturam hominum intellectui habitualiter impressum, illisque per hunc innotescens, immutabiliter eos obligans ad faciendum vel omitendum, quod cum Dei vel hominis natura necessario congruit vel pugnat. *Lex permissiva* est Creatoris decretum, per rationem nobis innotescens, ac libertatem actiones negative bonas i. e. nobis aliisque hypothetice commodas necessariisque subordinatas suscipiendi indulgens. Illius objectum vocantur Actiones morales & necessariae, hujus vero indifferentes & liberae. Interim pro statu Reipubl. id quod lege naturæ permisum est, non raro per leges humanas obliganti subijcitur; imò conscientia pro ratione circumstantiarum res alioquin per se indifferentes nonnunquam ut necessariae nobis injungit.

§. III. Notanter autem diximus, legem naturæ hominum intellectui per *naturam habitualiter* impressam esse, ut innueremus, eam non deum ex contemplatione creaturarum, ex consideratione societatis humanæ, ex aliorum institutione atque exinde formato discursu in mente oriri, sed jam inde a prima nativitate per modum habitus analogice sic dicti intellectui nostro inesse, sine tamen actu reflexivo, usque dum rationis usus accedat. Novimus enim, dari non paucos, qui legem naturæ congenitam protus explosum ire contendunt, ac præjudiciis infantiae & nefcio quibus chimæris & *μορολογησις* accensent. * Dum vero legem naturæ conscientiae normam appellamus, nil obstat, quo minus Conscientiam quoque actionum nostrarum normam constituamus. Hæc enim regula proxima & immediata est, cujus interventu lex divina naturalis nos ad obsequium flectit. Nam lex eatenus tantum flectere potest, quantum

* Vid. *Hobbesius* Leviath. c. 26. p. 130. de Cive p. 12. 18. seqq. *Veltubius* Tr. de Incestu, Opp. p. 179 Tr. de princip. just. & decori, Opp. p. 977. seqq. *Malebranche* de inquir. Ver. L. III. P. II. c. 4. *Lockius* de Intell. hum. L. I. c. II. III. IV. cum primis c. IV. p. 70. seq. c. III. p. 14. 17. *P. Bælius* Tom. II. Respons. P. 372. seqq. 390. seqq. *Gerard de Vries* in pecul. dissert. de ideis innatis contra *Roëllium*. *Celeb. Auror* Jurisprud. div. L. I. c. II. §. 66. - 69. ejusque Dissert. Prooemial §. 45. 46. Fund. I. N. & G. p. 87. Disp. de legum Mosaicarum distinctione, ubi §. II. duris sane verbis leges innatas vocantur *fallacia Theologorum* & *pium aliquod figmentum ad coercendos turbulentes in Republica.*

tenus intellectus ejus cognitione imbutus est. Interim conscientia cum lege divina per se spectata eadem vis normativa inest, quanquam disparitas sit in modo habendi. Proinde quisquis contra cujuscunque speciei conscientiam agit, graviter peccat, quia conscientia dictamen pro ipsius legis divinae dictamine agnoscit, quod tamen respuere non veretur.

§. IV. Paucis etiam attingere liceat Conscientia divisionem, cum ad illius naturam distinctius intelligendam plurimum faciat. Vulgaris autem Peripateticorum divisio non adeo per omnia cohæret. Et primo quidem ratione varietatis actionum dividitur in *Antecedentem*, quæ de futuris, & *Consequentem*, quæ de præteritis factis judicat. Porro Antecedens est vel *Determinans*, vel *Dubitans*. Illa tum actionis moralitatem decidit, tum ejus commissionem vel omissionem decernit. Ea autem decisione vel recte vel perperam procedit. Prius si fiat, conscientia *Recta*, sin posterior, *Erronea* audit. Rectam commodissime sic definiri posse arbitramur: *Est judicium intellectus à principis evidentibus vel verisimilibus legitime deductum, hominem vel ad agendum vel ad omitendum determinans.* De erronea vid. §. seq. Recta iterum subdividenda venit in *Apodicticam*, quæ è claris & indubiis principis cum animi plerophoria procedit; & *Probabilem*, quæ è verisimilibus principis cum aliqua formidine oppositi colligit. Communiter conscientia recta cum certa seu apodictica permiscetur, rectæque probabilis opponitur; (*vid. Pufend. de J. N. & G. L. 1. c. III. §. 5.*) cum tamen oppositum probabilitatis non sit re-ctitudo argumentationis: omnis enim conscientia probabilis regulariter etiam est recta; sed certitudo seu apodixis, adeoque Conscientia recta & probabilis differunt ut Genus & Species, quæ sibi non opponi, bene tamen subordinari possunt. Conscientia dubitans est vel *stricte talis*, vel *scrupulosa*, quarum specierum definitioni jam non immoramur.

§. V. ERROR in genere est *difformitas conceptus rei que concepta*. Ubi notandum, errorem formaliter non coincidere cum ignorantia, sed illum hac esse latiore. IGNORANTIA enim est *simplex vera cognitionis absentia*; error autem præter hanc absentiam simul includit fallam de objecto persuasionem. In disciplinis autem moralibus ignorantia & error promiscue usurpantur, siquidem actiones ex ignorantia profectæ semper involvunt conceptum aliquem positivum, utut à rei veritate abluentem, neque ullius actionis principium esse potest nuda cognitionis privatio. ERROR autem CONSCIENTIAE, circa quem Dissertatio hæc

hæc occupatur, ita nobis describitur, quod sit *judicium intellectus & principis vel in se falsis, vel veris quidem, male tamen intellectis & applicatis deductum, hominem in agendo decipiens.* Definitionem hanc tulsus resolvere, haud opus; illustremus eam exemplis. Sic ambitiosus est principis in se falso argumentatur: Quicquid facit ad amplificandam propriam existimationem, illud omni conatu est faciendum. Atqui hæc vel illa actio facit &c. E. Vicissim fanaticus est principis vero, sed male applicato ita concludit: Quicquid Deus prohibuit, illud est peccatum, adeoque vitandum. Atqui omne juramentum &c. E.

§. VI. Juvabit nunc varias errorum conscientiae species scitu necessarias tradere. Et quidem ratione 1) *OBJECTI*, circa quod error conscientiae versatur, est vel *juris, vel facti.* Ille importat ignorantiam legum universalium vel exinde deductarum conclusionum normæque fallacis approbationem. E. g. Si quis sibi persuaserit, divitem occasione data esse defraudandum, licere vagas libidines, digladiationes, cavillationes, &c. Cum primis huc spectant omnes errores practici in negotio religionis. Ubi notandum, in errore juris universalis nunquam obtinere persuasionem firmam & *πεπληροφορημένον*, ita ut animus per evidentiam ipsius rei convictus solidum sine omni renisu conscientiae præbeat assensum. Deinde mens scelera (quæ pro talibus haud agnoscit) non quidem directe præcepta, licita tamen esse putat, varios colores iis superinducens. *Error facti* est, cum quis veram legis notitiam ob intercedentem objecti aliarumque circumstantiarum ignorantiam intempestive applicat. E. g. Si iudex plectat infontem; si quis pharmacum alicui salutis causa porrigens nesciat esse mortiferum.

§. VII. 2) *Ratione PRINCIPII* error conscientiae est vel *vincibilis* vel *invincibilis.* Ille est judicium practicum circa jus aut factum vel ex malitiosa mediocritate cognoscendi repudiatione vel ex supina negligentia ortum, actionem reddens vitiosam. Hic est judicium practicum hominem in agendo quidem decipiens, sed ob defectum cognitionis impossibilem vel difficulter consequendæ actionis imputationem impediens vel temperans. Exempla præcedentia illustrandæ utrique speciei jam inferviunt. Quæ autem ulterius circa doctrinam hanc tenenda sunt, §. seq. ostendemus. Hoc tamen prius monere liceat, errorem vincibilem quoque dici posse *voluntarium*, eo quod a prava voluntatis dispositione dependet, quemadmodum & error invincibilis cum *involutum axio*
pro-

prorsus coincidit, siquidem uterque, citra voluntatis consensum, obtingit. Proinde supervacaneum fore duxerim, cum Peripateticis utramque divisionem nimis subtiliter ac operose à se invicem discernere.

§. II. X. Error Conscientiæ circa jus regulariter vincibilis est, uti circa factum invincibilis. Sed casus evenire possunt, ut etiam error circa jus evadat invincibilis, saltem excusabilis, puta, si lex aliqua civilis valde sit intricata, vel persona ejus sit conditionis, ut ab ea scientia legis jure stricto exigi nequeat. Nec minus circa factum Error Conscientiæ vincibilis dari potest, si adsit possibilitas & obligatio errorem discernendi, utraque tamen ex incuria posthabeatur. E. g. Si nauclerus imperitus tempore belli navem onustam portum hostilem intrare sinat. Præterea dari potest Error Conscientiæ invincibilis seu involuntarius ratione actus, sed non ratione originis, cum quis in ipsa quidem actione errorem dispellere nequit, in culpa tamen est, quare in eum incidit. E. gr. Si quis bene potus aut ira exarscens maledicta evomat, alterum lædat, pactum sibi noxium contrahat. Ex quo patet, hanc errorem revera esse vincibilem & voluntarium, quo spectat illud: *Involuntarium ex voluntario ortum habetur pro voluntario.*

§. IX. 3) Ratione NORMÆ Error Conscientiæ est vel *moralis*, vel *indifferens*. Ille occupatur circa actionem à lege vel præceptam vel interdictam, quarum illam pro vetita saltem libera habet, hanc pro jussa, minimum indifferenti. Prioris generis exemplum esto, si v. c. quidam desperandus credat, propriæ vitæ conservationem in casu extremæ ac ineluctabilis miseriæ indeque redundantis intolerabilis anxietatis non esse præceptam, ideoque manus violentas sibi inferat. Posterioris exemplum nobis suggerit Afer pirata sibi persuadens sui sustentationem ex perpetuis latrociniiis maritimis quaesitam esse genus vitæ à Deo præceptum. Error *indifferens* circa actionem versatur à lege obligante nec præscriptam, nec interdictam, sed à permittente libere concessam, quam tamen vel præceptam vel prohibitam credit. E. g. Si Turca existimat, se piaculum committere, bibendo vinum, cujus tamen usum lex naturæ liberum relinquit. Pertinent huc omnes plebejorum & muliercularum, in rebus indifferentibus sibi peccata, ubi nulla sunt, fingentium, superstitiones.

§. X. 4) Tandem ratione **EFFECTUS** seu *imputationis* Error dis-
pescitur in *Efficacem & Concomitantem*. Ille resultat ex insuperabili co-
gnitionis defectu vel quadam incuria, quem tamen, ubi defectus fuerit,
agentis poenitentia consequitur. E. g. Si miles in fervore pugnandi Du-
cem fortuito sibi obvientem, vel pugna utrinque terminata eminus e-
um conspiciens globulo ferreo prosternat, dum hostem fuisse credide-
rat, cognito tamen errore dolorem & poenitentiam contestatur. *Hic*
subnascitur quidem ex ignorantia invincibili vel levi quadam negligencia,
agnitus tamen comitem potius habet delectationem. E. g. Si
miles Ducem suum sibi alias exosum vel inscius, durante pugna, vel
præceps post eam citra tamen præviam intentionem sclopeto trajiciat,
sed errore à se animadverso, vice doloris gaudium exinde conceptum
aperte significet.

§. XI. Hæc divisio ut eo rectius capiatur, sequentia notanda sunt
lemmata: 1) Quia versutia mentis humanæ dolorem & poenitentiam
simulare ac cujuslibet actionis imputationem sibi molestam eludere pot-
est, sinceritas & fucus doloris dijudicandi veniunt ex concursu circum-
stantiarum, quæ aberranti occasionem præbuerunt errorem dispellendi,
vel minus. 2) Prout error magis vel minus invincibilis & involunta-
rius fuit, actionis etiam imputatio magis minusque temperatur. Quæ
de imputatione contractum damnum prius ignotum alterutri elici-
entium alias monentur, præcise huc non spectant, cum illi per se sint
actiones licitæ, nobis autem hucusque sermo fuit de erroribus consci-
entia tanquam actionibus illicitis.

§. XII. Antequam pedem promoveamus, monendum, Errores
Conscientia se per omnes ejus species diffundere. Afficiunt nimirum
Conscientiam antecedentem & consequentem, cum quis ex ignorantia ve-
ræ legis vel circumstantiarum necessariorum de actionibus adhuc pa-
trandis vel jam patratis perperam judicat. Diffundunt se in Conscien-
tiam apodicticam & probabilem, non quasi naturam ejus per se immu-
tare possint, sed quod misere deceptis mortalibus vel apodiceos vel
probabilitatis simulacro sæpius blandiuntur, ut aliquam sibi convictio-
nem aut verisimilitudinem imaginentur. Qua de re legi meretur exa-
ciata *Dn. D. Sontagii Disp. de Convictione imaginaria Altorf. 1707. bab.*
Æger ex conscientia dubia Charybdin evitare cupiens Scyllam trans-
ver-

versam facile incidit, h. e. pro corruptione mentis humanæ ex ignorantia & dubitatione ruit in errorem. Conscientia scrupulosa per se jam errorem involvit, dum scrupuli eam discruciantes lubrico plerumque nituntur fundamento.

§. XIII. Jam in ORIGINES errorum conscientia paulo altius erit inquirendum. Offerunt hic sese partim *Cause*, partim *Occasiones*. Causas non immerito dividimus in *internas* & *externas*, quarum illas partim in *anima* ipsa, partim in *corpore* deprehendimus. Animam quod atinet, causa generalis & remota in ea est LABES ORIGINALIS, omnibus mortalibus connata. Hanc ratio sibi relicta prorsus ignorat. Protoplastorum enim divaricatio, quæ deplorandum hunc morbum nobis insequitur, res facti est, sola revelatione divina nobis constans. * Quicquid enim nonnulli veterum Mythologorum de hoc lapsu aliisque gestis biblicis mustitarunt, id vel plagio ex V. T. vel ex fama & conversatione cum Judæis hauserunt. ** Ista labes non solum voluntatem, sed & intellectum miserandum in modum depravavit, adeo ut intellectus non solum ex participatione voluntatis, sed & per se maximopere sit corruptus frustra hic in contrarium abeunte Malebranchio L. I. de *inquir. Ver. c. 2. & Novisso in Confid. rat. & fid. p. 95.* qui proinde solam voluntatem cum pravis suis motibus omnium errorum securiginem constituunt, ad stipulante iis Celeb. Thomasio in *Pref. ad Poiretti Tr. de Erud. & Fund. J. N. & G. p. 4. 25. 34.* Vel solus Moses scriptor divino Spiritu actus εὐρημα hoc solidissime refellit, asserens omne figmentum cogitationum cordis humani à teneris jam esse malum Gen. VI. 5.

§. XIV. Inter morbos, quibus INTELLECTUS laborat, quique iudicium ejus ut in theoreticis, ita & in practicis pervertunt, primo quidem sese prodit I. IGNORANTIA RERUM PRACTICARUM, quæ resp. notionum acquirendarum jam inde à nativitate nos premit, quæque deficiente animi cultura nec in adulta ætate sua sponte nos deserit. Ubi enim intellectus rerum harum scientia non imbuatur, ignorantia sterilis

B 2

rilis

* Vid. Magnif. nostri Dn. D. Schmidii Disp. de peccato orig. gentilibus ignorato Lipsi. 1684. hab. it. M. D. Omeisii Diss. de Ethnico amissionis divinæ imag. convicito Altorff. hab.

** Conf. Haectii Demonstr. Evang. prop. IV. c. 10. §. 6. Hildebr. Ep Cent. 2. fab. 64. 65.

tilis haud manet, sed myriadam errorum fecunda mater est, qui successu temporis intellectui spissum veluti situm obducunt, ut deinceps in agendo non nisi fallacem præbere queat normam. Hinc supra §. V. diximus, in moralibus ignorantiam & errorem promiscue accipi, eo quod in actione erronea ignorantia nunquam sine errore, nec error unquam sine ignorantia existat. Tanta, proh dolor! mentis nostræ corruptio est, ut per naturam, neglecta correctione, longe magis ad amplectendos errores, quam veritates sit proclivis. Ipsa connata principiorum practicoꝝ notitia in homine pravis affectibus litante quasi lumen per fissuras tenebricosi conclavis non nisi radiolos spargit, imo per malitiam sæpius, ad tempus sat longum plane obfuscatur aut in pessimum abusum trahitur, utut per omnem vitam prorsus extingui nequeat.

§. XV. Ignorantia quadantenus excussa in plerisque tamen remanet II. CONFUSA ET SUPERFICIARIA RERUM PRACTICARUM COGNITIO. Equidem non ab omnibus acroamatica, excel'ens ac quibuscunque dubiis enodandis par scientia exigitur; pro ætatis vitæque rationis statu tamen sufficiens à nemine abesse oportet, quam sibi acquirendi media neminem desistunt. Sed plerique mortalium delinimentis pravorum affectuum inducti obscura & perfunctoria rerum practicoꝝ notitia contenti sunt, earumque compagem tantum per transennam inspiciunt, perpetuo velut crepusculo intellectum occupante. Hinc facilis in errorum diverticula desflexus non secus ac si quis, præmicante facula saltem fumante, illidit, aut via recta prorsus aberrat.

§. XVI. Porro intellectus laborat III. PERTINACIA, quæ hominem eo pertrahit, ut sententiam semel a se approbatam, utut erroris convictus, mordicus tamen tueatur, pingat & incrustet, aliorum rationes vel plane non attendat, vel leviter tantum inspiciat, metuens, ne instituto accuratioꝝ examine veritas opposita mentis suæ oculos nimium perstringat, aut dubiis eam oppleat. Non parum iste morbus fovetur atque firmatur, si quis per naturam ad ambitionem propendeat. Quid enim ambitiosi pro stabilienda sua hypothesi semel recepta omni tempore non moliti sunt, & adhuc moliantur? Tot scriptorum eristicorum largissima seges, quam secula nostra (xxx' & xlv) dixeris contentiosa quotannis protrulerunt, id fati loquitur. Nec unquam ulla tam absurda, tam impia è cerebro maleferiato-

seriatorum hominum prorepfit opinio, quin suos invenerit, bafiatore.
Oppofitum ejus itidem in intellectu obvium est IV. CREDULITAS, cum
quis ad amplectendam aut deferendam aliquam hypothefin vel ad fidem
euidam facto habendam nimis facilis est, antequam rationes & circum-
ftantias sub debitum revocaverit examen. Oritur ex ignorantia, superfi-
ciaria cognitione, hebetudine judicii &c. Non exiguum ei robur addit
Voluptas ejusque filia Ignavia. Cum enim voluptuarii & ignavi per
temperamenti naturam fint varie flexiles, laborumque impatientes, at-
tenta & operofa rei alicujus expenfio nimium ipsis videtur molefta: hinc
per compendium iter instituere malunt, ea pro veris aut verifimilibus
habentes, quæ ipforum paffioni cumprimis ablandiuntur. Gignit hæc
credulitas notum illud Præjudicium autoritatis, quod maximam homi-
num partem fascinavit, & quod Cicero ita veriffime delineat: *Tantum
fepe opinio præjudicata poteft, ut etiam fine ratione valeat autoritas.* Lib.
I. de Nat. Deor. c. 5.

§. XVII. Nec minus intellectui nostro inhæret V. NEGLIGENTIA,
per quam congenitam ignorantiam ob falfo perfuafam acquirendæ sci-
entiæ vel difficultatem, vel levitatem, vel inutilitatem nec propria indu-
ftria, nec aliorum adminiculis excutere ftudet, verum paffionibus ob-
temperans errores erroribus cumulat. Non parum fomenti & aug-
menti accipit à voluptate & ignavia, ipfamque credulitatem ordinariè
comitem habet. Ultima tamen, featurigo in morbis jam §. §. 14. 15.
allegatis ponenda erit. Opponitur ei VI. SCRUPULOSITAS, potiffimum
in melancholicis obvia, per quam de actionibus five fufcipiendis five
jam fufceptis fcrupulos vel exigui vel nullius momenti fibi format, ide-
oque cum perpetua mentis anguftia colluctatur. Conjuncta eft
cum fufpitione, dum fcrupulofus nec fibi nec aliis fidem habet, om-
niaque in deterius interpretatur. Errores confcientiæ gignit non tan-
tum indifferentes, fed & morales v. g. licere vitam in perpetuo moero-
re tranfigere: hinc nifi tempeftivum adhibeatur remedium, tandem
degenerat in maniam & desperationem.

§. XVIII. Succedit VII. PRAECIPITANTIA, per quam intellectus an-
te legitimum rerum examen vel nimium habilitate fua fretus, vel affe-
ctuum intemperie præventus vel credulitate inductus aliquid verum aut
falſum eſſe judicat ac in errores ita fe præcipitem agit. Ejus caufa hæc-
nus

nus recensiti mentis defectus, præter scrupulositatem, possunt existere; ipsa autem crebro pertinaciam gignit, dum quod præcipitanter dictum est, pertinacius plerumque defenditur. Incrementum sat noxium ei suppeditat voluptas & ignavia, siquidem hæc vitia confectantes sollicitam præmeditationem lubenter detrectant, rebus sensualibus præmentalibus magis intenti. Hinc sententiam passioni suæ viter arridentem ambabus velut ulnis confestim arripiunt verissimamque pronunciant. Non raro tamen firmatur ex ambitione, siquidem multi gloriæ sibi ducunt, de rebus obviis ex tempore statim ferre iudicium. Opposita ipsi est VIII. NIMIA DUBITATIO, per quam intellectus vel liquidis rationibus assensum denegat, nullamque rerum certitudinem veritatisque criterium dari existimat, ac adeo quævis animo profus fluctuante peragit. Morbus hic infaustus ille Scepticismus est, quem *Petrus de Villemandy* omnium malorum sentinam appellavit in Scepticismo debellato c. II. qui que non solum olim, sed & hodie multorum animos præoccupavit, coque absurditatis protraxit, ut tandem de propria sui existentia (hæsites an serio) dubitarent. Quemadmodum vero mentis hæc ægritudo quoad intellectum ignorantiam, superficialiarn cognitionem, emendationis negligentiam, quinimo pertinaciam pro scatebris agnoscit, ita quoad voluntatem potissimum vires capit ex ambitione. Tales enim Acataleptici supra vulgus sibi sapere videntur, sed dum errores tantopere declinare student, in sexcentos alios prolabantur, qui circa moralium veritatum certitudinem eo sunt periculosiores.

§. XIX. Ulterius in morbido intellectu latet IX. CALLIDITAS, per quam intellectus malum sibi constituit finem, mediaque illum consequendi solerter excogitat, quæ sæpius virtutum speciem præ se ferunt. Vident multi, simulacris virtutum ab imperitis & credulis plus existimationis & utilitatis sibi obtingere, quam crassis & apertis sceleribus, quæ omnium adversus se detestationem cient. Quia tamen ob inquietudinem animi stimulantibus affectibus satisfieri avert, hunc finem tacito sub pectore premunt, mediis ad scopum hunc facientibus fucum externæ cujusdam honestatis obducunt, quæ sæpius quoad substantiam actus legi respondent. Pertinent huc omnes veterum gentium speciosæ virtutes ac nostri sæculi Christianorum actiones vitiosæ sancti prætextu pallio vestitæ. Quælibet interim voluntatis passio non
le-

leviter hunc morbum adauget. Oponitur calliditati huic X. IMPRUDENTIA, per quam voluntas bonum equidem intendit finem, intellectus autem genuina eo perducentia media non excogitat. Oritur ex ignorantia, superficiali cognitione, præcipitantia, hebetudine iudicii &c. Passiones voluntatis hic quidem per bonam intentionem ex parte nonnunquam coercentur, ambitio tamen vix animadvertentibus sæpius subrepat, quæ animum erga correcturos pertinacem reddit, ipsumque adeo finem obliquat. Exemplo nobis sunt multi ex hæreticis antiquis intentione primum non adeo culpabili instructi, qui tamen exorta rectius sentientium contradictione instinctu ambitionis, ne errasse viderentur, suos errores fere plusquam canina mordacitate propugnarunt. Conf. B. D. Baleri *Disp. de Ambitione hæresum causa Jen. 1692. hab. it. Sanderfonii Tr. de Consc. Prælect. II. de bona intent. p. t. B. D. Neumannii Disp. de bona intentione 1706. hab.*

§. XX. Denique non levis animi morbus est XI. PRURITUS NOVATURIENDI, vi cuius quis nonnisi novarum & inauditarum opinionum inventioni studet, vel ab aliis inventas prompte amplectitur. Etenim mens nostra varietate delectat, ac cupiditate nova experiendi perpetuo flagrat. Cum primis ingeniis novaturientibus antiqua sordent, arident nova. Sed plerumque fit, ut opinionum portenta & monstra excludant, vel ab aliis exclusa cum gaudio exofculentur. Quid mirum? si innumeris ita locupletentur erroribus, qui ratione Conscientiæ sæpius non parum periculi post se trahunt, excussu deinceps eo difficiliores, quo altius egerunt radices. Ex intellectus morbis connexam fere habet præcipitantiam, insigne autem robur adipiscitur ex ambitione: hinc laudi æstimant, ab omnibus hætenus receptas hypotheses enervare. Hanc in rem legi meretur *Biga Dissert. Magnif. Dn. D. Rechenbergii de sana & male sana in Theologia Curiositate 1668. §. 72. Lips. hab. It. Eiusdem Diss. de Studio Antiqu. & Novit. ibid. 1698. hab.* Oponitur ei XII. NIMIUM ANTIQUITATIS STUDIUM, per quod quis diu receptas, sed minus fundatas opiniones inconsiderate sovet atque propugnat. Multi nimirum animadvertunt, in quos errorum labyrinthos & præcipitia nimium novitatis studium non paucos abripuerit. Hinc antiqua deprædicant, sectantur, defendunt. Utinam vero id sæpius non ruinoso fieret fundamento. Non enim
omne

omne antiquum semper optimum, ac quodvis seculum suis scavit erroribus. Cum primis studium hoc in moralibus errorum fertile solum est, si qui præjudiciis majorum, parentum, præceptorum aliorumque diu innutriti, meliora quamvis edocti, tenaciter adhærent. Scopus diversiformis est, illis ambitioni, his voluptati, aliis avaritiæ victimas litantibus, quæ propensiones studium hoc mirifice firmant, vires juvenilibus intellectus morbis. *Conf. laudatam Diss. de Stud. Nov. & Antiq. §. 13. seqq.*

§. XXI. Referas huc quoque XIII. NATURALEM INGENIUM HEBETUDINEM, sub quo communiter imaginandi, judicandi ac remiscendi vim complectuntur. Scilicet nonnulli naturam adeo novercantem experti sunt, ut eorum phantasia, judicium & memoria infirmitate haud exigua laboret, cujus rei causam plerique Physicorum moliori substantiæ cerebri ejusdemque fibrillarum texturæ nimis porosæ attribuant. Jam sicut ejusmodi effectibus pressus in Theoreticis præ aliis mentis *ἀρχαῖς* pollentibus plures subinde errores incurrit, ita non minus erroribus practicis involvitur, qui tamen vel leges specialiores mentis solertiam præquirentes ut scitu difficiles, vel circumstantias facti, vel indifferentia plerumque concernunt, accitra voluntatis deliberatum consensum exoriuntur, cum ingenia hujusmodi credulitati quidem ac præcipitantia, non tamen adeo facile malitiæ locum dent.

§. XXII. Speciatim XIV. CORRUPTA PHANTASIA non leves in Conscientiam errores ingerere apta est. Phantasia nimirum in judicium, memoriam, propensiones & affectus voluntatis notabilem habet influxum, hæc omnia varie modificando. Jam si variis ex causis, quas Medici potissimum ex cerebri constitutione, Spirituumque vitalium cursu derivant, depravata sit, reliquæ facultates animæ hoc intelici contagio simul afficiuntur, quo minus debite officio suo fungantur. Hæc phantasiæ corruptio in eo consistit, quod non sequitur impressionem ab objectis factam, sed eam pro modulo suo refingit augendo, minuendo, immutando, ut adeo imagines rebus dissimiles in ea existant, vel vividissimo modo multiplicentur eamque obruant. Unde judicium simul patitur eclipsin ideas inepte vel combinando vel separando. Jam aberrante judicio nonnisi corrupti exurgunt affectus lumen judicii magis magisque obfuscantes. Exemplo luculento nobis sunt Fanatici, quorum

quorum jactitatas eccl̄as, locutiones internas, visiones, somnia &c. eorum phantasiæ corruptæ recte adscripseris. His autem phantasmatibus, quoad negotium religionis, in gravissimos errores omni tempore prolapsi sunt, sapius in horrenda scelera erumpentes v. g. turbas adversus magistratum, incestuosa matrimonia, iniqua divorcia. Videlicet *Sleidani Hist. L. X. Cræf Hist. Quakerismi & Dn. D. Feustkingii Gynæceum Hæret. Fanat.* Quantum negotii phantasia in cultu religioso piis etiam facessat, erudite ostendit *B. Hamnekenius in Tr. de Turbelis phantasia.*

§. XXIII. Ad errorum conscientiaæ causas ex VOLUNTATE derivandas ordo rei nos deducit. Cum vero essentia voluntatis in perpetua propensione ad bonum (sive genuinum sit, sive apparens) consistat (vid. *Malebranche de inquir. ver. L. I. c. 1. p. 5.*) & vero infinita bonorum sit varietas, recte tres generales eorum classes constituntur, scil. bonum gloriosum, utile & jucundum. Jam si homines diversa hæc bona decenti appetere moderatione, summoque bono subordinarent, nullum appetitui voluntatis inesset vitium. Sed quorsum ipsos irrationalis eorum philaytia non abripit? Laxatis affectuum habentis nec modum nec ordinem à sana ratione præscriptum in appetendo servare norunt aut nolunt. Insatiabili eorum cupidine ardent, omni rationis freno eos subinde stimulante pertinaciter morso vel penitus conculcato.

§. XXIV. Hic irrationalis appetitus cum pro diversitate triplicis illius boni, sed immodice ac præpostere quæsit, diversimode modificetur, tres etiam generales vitiosæ voluntatis propensiones inde rursus emergunt, nimirum AMBITIO, AVARITIA & VOLUPTAS. Vulgo appellantur Passiones, quæ denominatio *Cartesio in Tr. de Pass. anim.* suam debet originem, quem plerique recentiorum sequuntur. Hæc passiones non amplius tendunt in bonum verum, sed tantum apparens, quod prout vel hominis de se existimationem afficit, vel sensus externos titillat, vel ejus conservationem promovere videtur, itidem in decorum, utile & jucundum dispesci potest. Jam non omnium errorum conscientiaæ scaturiginem cum Cartesiano in sola voluntate ponimus, cum hæctenus non paucas eorum causas in

C

ipso

ipso intellectu radicatas detexerimus; voluntatem tamen ejusque prae-
vos affectus cum morbis intellectus horum errorum causam com-
producentem, sustentantem & corroborantem constituimus, quo-
niam in homine affectibus succumbente ac proæretice errante volun-
tas hisce calcaribus stipata vehementius agit præ intellectu, cujus
rationale dictamen tum valde languidum subinde rerundit, vicissim
naturalem ejus proclivitatem ad errores magis irritat & actuat.

§. XXV. Quomodo hæc perversæ voluntatis inclinationes erro-
res conscientia cum intellectu simul producant, id porro edifferen-
dum est. Nimirum intellectus & voluntas non essentialiter, sed
formaliter tantum nostroque concipiendi modo differunt. Quid e-
nim intellectus aliud, quam anima intelligens? quid voluntas, quam
anima volens? Unde prono fluit alveo, quod utriusque facultatis ope-
rationes archissime sint connexæ, unaque in alteram agat, quamvis
intimam hujus commercii rationem specialissime definire nequeamus.
Hoc interim propria quemvis experientia condocet, *regulariter a-*
fronis voluntarie initium esse ab intellectu humano. Inde tritum il-
lud: Ignoti nulla cupido; quamquam ea cognitio actum voluntatis antece-
dens non semper sit distincta, cum etiam confusa ad hoc sufficere possit,
ut voluntas se moveat, verissime ita dicente Pufendorfio de J. N. &
G. L. L. c. III. p. 39. Præterea dictamini rationis conjuncta proclivi-
tate voluntatis ad bonum naturale competit dominium in affectus
subinde exorbitare gestientes, quod etiam in statu mentis sano exercet.
At si quis affectuum intemperie se abripi patitur, his præposterum
tane dominium in intellectum permittit, ut hic de objecto, non nisi
perperam aut confuse cognito, etiam non nisi perperam & confuse, u-
trobique tamen juxta passiones judicet, itaque seipsum & voluntatem
misere decipiat. Equidem in eo statu voluntas turgidis affectibus e-
bulliens nequitiam imperium aliquod absolutum in intellectum sibi
arrogare potest, adeo ut quisquid iste agat, a sola voluntatis arbitrio in-
eluctabili modo dependeat: nam per notitias practicas partim connatas
partim acquisitas vim reluctandi melioraque monendi quamvis debi-
litate semper retinet, subinde etiam exerit; nihil ominis tamen
voluntas insultuum vehementia intellectum ob naturalem ejus rudi-

tatem, negligentiam, credulitatem, præcipitantiam &c. per se jam tum languentem facile pertrahit in assensum sibi gratum, ut, tanquam coecus de coloribus, ea judicet esse bona, ideoque facienda, quæ irritatos affectus suaviter demulcent.

§. XXVI. Intellectus si ita obtenebratus ac in rationalibus suis operationibus sufflaminatus, homo se ipsum misere decipiens generalissimum illud *πρόσωπον* sibi fabricatur, singulisque actionibus fundamenti loco substernit: *Quicquid passionibus meis convenit, illud est faciendum.* Et cum tres corruptæ voluntatis extantiores propensiones dari jam supra ostenderimus, pro diversitate sua tot quoque generaliora præjudicia omnium errorum conscientiæ infausam genitricem excludunt. Hinc vanæ ambitionis oestro percitus hoc præjudicium vitæ regulam sibi constituit: *Quicquid facit ad dilandam existimationem, illud est agendum.* Voluptatum cupidine flagrans hoc sibi pseudaxioma eligit: *Quicquid facit ad explendas sensuum voluptates, illud est agendum.* Auri sacra fame tabescens hancce regulam prorsus auream existimat: *Quicquid facit ad cumulandas opes, illud est agendum.* Unusquisque deinceps occasione præsentē in dividualiter subsumit atque concludit. Interim cum nemo non mortaliū tres illas vitiosas propensiones per naturam conjunctim in corde gestet, ac in statu mentis morbido foveat, nutriat, ita tamen, ut earum una semper prædominetur, vel cum altera de palma decertet, quivis etiam præjudiciis inde scaturientibus animum præoccupatum habet, uno tamen, impulsu passionis regnantis, perpetuo caput effe- rente. Instituti ratio haud fert, alioquin ad specialiores è jam adductis præjudiciis propullulantes errores descenderem, ostensuri, quibus conscientiæ erroribus ambitiosus, voluptuosus & avarus in officiis erga Deum, erga seipsum & erga alios tum generatim, tum speciatim pro certo vitæ statu implicetur.

§. XXVII. Hactenus de causis internis errorum conscientiæ in ipsa mente sedem præcisè figentibus. Causas in CORPORE obvias, adeoque remotis accensendas, quod attinet, nominamus hic I. TEMPERAMENTUM, per quod intelligimus mixturam sanguinis ex primis ejus principiis elementaribus factam, quæ se mutuo temperant, uno tamen semper excedente. Jam tres supra memoratæ voluntatis propen-

penſiones nonniſi interveniente temperamento excitantur, cujus rei cauſa ex intimo corporis animique commercio derivanda erit. Id vero nonnulli perquam ingenioſe ita deducunt; quod, quoties mens res externas corporis intervencu percipiat, toties ſimul corpus habitudinis ſuæ, in quaſi à rebus illis conjeſtum eſt, ideam menti imprimat, quæ ad corporis motus non adeo indifferens, geminatis ſic illecebris, eo vehementius rem vel appetat vel averſetur. Et cum nonniſi tres eminentiores in corpore, ſpeciatiim in ſanguine habitudines deprehendamus, haud opus eſt, quatuor temperamenta totidemque propenſiones voluntatis conſtituere, cum phlegmaticum reliquorum tantummodo certa ſit modificatio, aſotia autem commode referri poſſit ad voluptatem, quæ hic per guſtum ſe potiſſimum exerit. Præſuppoſito ſic temperamentorum propenſionumque arctiſſima & connexione, facile dijudicatu eſt, quomodo temperamentum ad errores conſcientiæ producendos concurrat. Scilicet cholericus maxime obnoxius eſt erroribus ex ambitione, ſanguineus erroribus ex voluptate, melancholicus erroribus ex avaritia oriundis.

§ XXIX. II. Sexus itidem ac III. Ætas hic ſuo modo, ſed remote concurrunt. Sic v. g. ſexus ſequior partim ex indole temperamenti, partim ex vitio educationis aliisque cauſis erroribus plerumque premitur, quæ fluunt ex ſuperficiaria rerum moralium cognitione, credulitate, ſuperſtitione, negligentia, præcipitantia &c. In multis caſibus præ ſexu virili quædam ſibi licere opinatur, ubi nulla ipſi competit immunitas. Hinc facilis hallucinatio. Ætas interveniente temperamento in errores conſcientiæ inſluit. Equidem ætas temperamentum non quoad ſpeciem, bene tamen quoad gradum immutare valet, ut pro ætatis diverſitate fortius aut languidius ſe exerat, ſibi que connexam paſſionem exſtimulet. Hinc in juventute plerumque primas tenet voluptas, in ætate virili ambitio, in ſenectute avaritia. Jam ſi una horum paſſionum per temperamenti naturam inſuper tunc prædominetur, adeo efferveſcit, ut homo eam ætatem vivens, ni emendatus ſit, illi modum fere ponere neſciat, ac in deteſtandis exceſſus ſæpius proripiatur. Errores inde paſſionum ſupereminenti blandientes ſimul enaſci, manifeſtum eſt. Quælibet ætas peculiaribus etiam intellectus morbis ſuperius adductis laborat, cujus rei quidem inſitui

Atqui potest applicatio, quæ tamen, experientia teste, infinitis excep-
tionibus subiacet.

§. XXIX. Lustratis errorum conscientiæ causis internis per-
gimus ad *Externas*, in quibus eminent I. *PRAVA EDUCATIO*. Scilicet à
parentibus negotiis nimium districtis vel admodum delicatis libero-
rum educatio ut plurimum relinquitur vel nutricibus, illorum animos
ineprisimis ideis imbuentibus; vel præceptoribus educationis ge-
nuiæ sæpius ignavis, superficialiam tantum rerum practicarum noti-
tiam mentibus liberorum instillantibus. Taceo, quantum noxæ Pa-
rentum, Præceptorum ac famulitii prava exempla, quorum ad con-
spectum liberi passim temere admittuntur, hic adferant. Dicitur vix pot-
est, quot quantosque errores tam corrupta educatio tenellis a-
nimis ingerat. Vulgo dicuntur Præjudicia infantie, multisque per
totam sæpius vitam infixam manent, dispulsi difficillima. In adulta æ-
tate novos subinde progignunt errores, pessimorum vitiorum, quibus
mortales se contaminant, fontem venenatum.

§. XXX. Succedit II. *PRAVA CONVERSATIO*. Innuimus eam,
quæ ætatis adultæ ac virilis est, nam quæ tenerioris, simul ad educa-
tionem spectat. Conversationem socialis hominum natura exigit.
Conversatio mores hominum singulari cum efficacia fingit, ac eorum
inter conversantes similitudinem introducit. Exempla enim viva men-
tem nostram longe efficacius feriunt, ac in imitatione pertrahunt, quam
copiosa regularum congeries perfunctorie saltem memoriæ inhærens.
Jam si quis versetur cum piis, honestis atque cordatis, mores eorum si-
mul induit, ac in omnibus studiose conscientiæ rationem habet. Si
autem vitiosorum consortiis implicetur, moribus eorum simul coinqui-
natur eorumque præjudicia imbibit. Imo juxta *Menandrum*: φθει-
ρα των ηθων χρονον φειρα των ηθων.

§. XXXI. Pertinet huc quoque III. *LECTIO LIBRORUM NOXIORUM*,
qui vel aperte, vel occulte virus Atheismi, Naturalismi, Indifferen-
tismi, Fanaticismi &c. propinant. Cum primis bonis moribus inimici
sunt libri Magici, versus fescennini, omniaque scripta Priapæa,
inter quæ multorum fabulas Romanenses, ut vocant, hæud immerito
retuleris. Huc quoque spectat juvenum incauta minusque so-
bria quorundam poetarum gentilium lectio, lasciviæ favillas in eo-
rum

rum animis sufflans. Hinc Celeb. *Buddeus* optat, ut hujuscemodi monumenta oculis juvenum vel plane subducerentur, vel ex consilio Jo. Schefferi ea seorsim publicarentur, quæ ab iis citra damnum legi possunt. *Vid. ejus elegantiss. Diss. de cultura ingenii c. III §. 6.* quæ inter *ejus Selecta J. N. & G.* jam prostat. *Conf. Gvil. Saldentis de libris varioque eorum usu & abusu; it. Franc. Sacchini Orat. de vitanda lectione librorum moribus noxiorum, quæ annexa Tr. de ratione libros recte legendi.*

§. XXII. Hisce omnibus hactenus percensitis errorum conscientiæ causis nervosum robur inducit **CONSVETUDO DIUTURNA**, quæ velut in alteram naturam degenerat, ac per quam animus tandem sic obdurefcit, ut ferme inscius, semper tamen securus erret, eoque difficilius se corrigi patiatur. De **OCCASIONIBUS** errorum Conscientiæ; *vid. §. 6.* non est, ut multa subjiciamus. Quot enim obvii sunt status, in quibus homines vitam degunt, tot etiam existere possunt occasiones, quibus illi ad devastationem conscientiæ pessime abutuntur, cum ea supremi legislatoris statuum institutio & coordinatio potius quemlibet ad strenuam officiorum in suo statu sibi incumbentiam executionem compellere deberet.

§. XXXIII. Delabimur nunc ad **MORALITATEM** Errorum conscientiæ, monstraturi, quousque reatum contrahant, vel minus. Ut autem eo distinctius procedamus, sequentia dabimus axiomata: I. *Quandocunque error conscientiæ vincibilis est, ac circa rem per se bonam aut malam versatur, tunc peccat, tam qui contra, quam qui juxta conscientiam agit.* Ejusmodi enim error vel ignorantia voluntatem non antecedit, sed consequitur. Qui enim studio ignorare voluit, hanc vel illam rem esse malam, is etiam studio male agere voluit. Præterea qui errorem bonæ actioni obfuturum, cum debuisset ac potuisset, non cavit, neque discussit, ei per talem agere placuit, adeoque peccavit, non impediendo, cum eum oporteret ac posset, peccatum. Demus exempla rei tum per se bonæ, tum per se malæ. Sit v. g. plebejus inter Pontificios, qui lectionem scripturæ S. sibi ab ipso Deo prohibitam esse credat, quam tamen ipsum J. N. indirecte ac remote præcipit, is in gravissimo errore conscientiæ adeoque vincibili hæret, Hinc omnino haud leviter peccat, si conscientiam sequitur, & lectionem hanc intermittit. Neque tamen à peccato immunis fit, si curiositate for-

forte an adductus Scripturam legat, quia minus sincere negotium hie tractat, ac quantum in se est, conscientiae repugnat. Alterum exemplum piratae in mari pacifico suppedient. De his itinerariae memoriae prodiderunt, quod praedam facturi pro felici successu DEum prius invocent. Jam si artem suam exercent, conscientiam quidem sequuntur, sed vincibiliter errantem & in hoc passu graviter peccant; neque tamen vituperio caret, si contra ductum conscientiae praedis maritimus abstineant, dum abstinencia haec non procedit ex genuino amore legis. Interim gravitas reatus secundum haec 3, regulas semper dijudicanda venit: 1) *Gravius peccat, bonum per se tale omittens, quam committens.* 2) *Gravius peccat, malum per se tale committens, quam omittens.* Exempla jam memorata illustrationem harum regularum facile superaddunt. 3) *Dupliciter peccat, malum aliquod per se tale non solum contra conscientiam omittens, sed novum insuper malum circa idem objectum contra conscientiam committens.* Sit v. g. gentilis Deastros suos pro veris Deis adeoque religiose colendis agnoscens. Jam contra conscientiam agit, si cultum temere negligit; augetur culpa, si praeterea Deastros suos publice prostituat.

§.XXXIV. Excipiat quis 1) O, contra conscientiam erroneam agens, bonum quid facit, scilicet errorem evitando. E, non peccat. Resp. Qui contra conscientiam errantem agit, is, quantum in se est, formaliter & interpretative agere non dubitat contra legem & voluntatem Dei, pro qua conscientiae distamen agnoscit, sed temere negligit. Quemadmodum qui contumeliis afficit privatum, cum pro Rege habens, ipsum Regem laesisse putatur. Eius actio materialiter & externe quidem cum lege convenit, sed quia fit ex mala proerecti, vitiosa evadit. Hinc recte ajunt Moralistae: *Contra conscientiam errantem agens bonum agit, sed non bene.* 2) Si conscientiam errantem absque peccato nec sequi, nec negligere possumus, inevitabilis peccandi necessitas introducit. Resp. Necessitas saltem est hypothetica. Quamdiu enim conscientia erronea durat, homo non potest non peccare, sive juxta, sive contra conscientiam agat. Sed quia praetupponitur errorem vincibilem, causa hujus necessitatis penes ipsum hominem residet, qui ad erroris discussionem obligatur, non ex natura legis fluit.

§.XXXV. Ax. II. *Quotiescunque error conscientia est invincibilis, toties*

toties tantum is peccat, qui contra, non vero, qui juxta conscientiam agit. Error enim invincibilis simul etiam est involuntarius, ac invincibilem præsupponit ignorantiam, ideoque imputari nequit. Ut autem imputatio eo magis cesset, simul requiritur, ut errore detecto nos subeat poenitentia. Quid autem hoc in casu observandum sit, vid. §. 11. Nunc exemplo res fiet manifestior. Sit quispiam elemosynas sincero & lubenti animo distribuens. Jam pecunia, quam erogat, injuste ab aliis parva & ob id minus apta est, quæ in usum elemosynarum transmutetur. Eleemosynarius autem id ignorat, existimans, pecuniam hanc bona fide ad se translata[m] etiam legitime acquisitam esse, cujus rei contrarium omni etiam adhibita industria resciscere non potuisset. Hic dum juxta conscientiam elemosynas elargitur, minime peccat, si quidem intellectus totum hunc actum sub ratione boni apprehendit, circa objectum reale autem invincibiliter errat. Peccaret autem, si contra conscientia[m] dictamen beneficentiam hanc intermitteret.

§. XXXV. Ax. III. *Quandocunque error conscientia versatur circa rem per se indifferentem, is tantum peccat, qui contra, non qui juxta conscientiam agit.* Ratio duplex est: 1) Quia contra conscientia[m] dictamen nihil prorsus agere permissum est. 2) Quia in rebus indifferentibus datur libertas contradictionis circa unum idemque objectum, ut licite possimus agere & non agere, sed non nisi juxta ductum conscientia[m]. Nunc subjiciamus exempla, quorum prius omissionem, posterius commissionem actionis indifferentis juxta tenorem conscientia[m] spectabit. Sit v. g. quidam errore præventus, qui choreas in universum habeat pro re illicita. Ubi nihil ominis occasione data choreas agit, peccatum committit, eo quod conscientiam temere negligit. Si vero choreas abstinere, nequiquam peccat, si quidem hæc abstinencia per se indifferens est, & ab ejus conscientia præcipitur. Vicissim si quis existimet, Sabbathi Judaici celebrationem nondum esse abrogatam, simul tamen diem Dominicum esse celebrandum, non peccat, si utrumque diem cultui divino impenderet, peccaret autem, si Sabbathi celebrationem renitente conscientia intermitteret. Hactenus de Moralitate seu effectu errorum conscientia[m], *resp. legis.* De reliquis effectibus hæc pauca delibasse sufficiat. *Resp. sui* novos subinde pariunt errores, ut verissi-

rissimum sit illud *πάλυδρότερον*: *Dato uno absurdo sequuntur plura.*
Quibus tandem sæpius accedit pertinacia. Errores autem per-
tinaces infelix illa scaturigo sunt, unde tot innumeræ profluunt ac-
tiones vitiosæ non modo societates minores, sed integram sæpius
Republicam graviter infestantes. *Resp. aliorum* post se trahunt se-
ductionem, præsertim si incauti sint, i. ad errores illos jam antea pro-
pendeant.

§. XXXVII. Superest, ut paucis ostendamus, quibus REME-
DII errores conscientiaë feliciter dispelli ac præcaveri possint. Jam ve-
rissimum est, omnes Errores conscientiaë potissimum ab ignorantia
vel superficiaria rerum practicarum cognitione progigni. Er-
go hic omnis emendatio mentis ab intellectu erit inchoanda, sem-
per tamen indivulso nexu ad latus velut posita voluntatis correctione.
Nos enim iis pollicem premere haudquaquam possumus, qui omnem
mentis emendationem à voluntate ordiendam esse contendunt. Ve-
rumenimvero cum voluntas nunquam in objectum tendat vel
tendere possit, nisi id prius ab intellectu quomodocunque fuerit
cognitum, ut adeo unicum emendandæ voluntatis adminiculum sit,
evidenter consequitur, frustra sperari ullam voluntatis correctionem,
nisi hujus ipsius rationem intellectus antea cognoverit. Non animus
nobis est, hanc controversiam prolixius jam excutere, cum ab aliis ex
instituto jam ad liquidum deducta sit.

§. XXXIX. His ita præsuppositis inter remedia errorum consci-
entiaë primo statim loco commendanda venit I. DEBITA CONSCIENTIAE
INFORMATIO. Cum vero circa officia nobis a lege præscripta versetur,
homo ab erroribus sibi cauturus feliciter procedet, si clara, distincta
& solida earum cognitione conscientiam imbuerit. Agmen ducunt
officia erga Deum. Quoad hæc de existentia Dei prius solide accun-
interiore gustu sit convictus. Considerando deinceps rite cogno-
scat ejus essentiam, attributa, opera cultumque ipsi debitum, de
quibus omnibus clarior lux è Scriptura ipsi affulserit. Succedunt
officia erga seipsum. Eminent hic præstantissima illa *Ευνουσια*,
de qua nobis elegantia scripta reliquerunt *Tuldenus in Tr. de*
Cognitione sui, denuo 1704. cum præfat. Celeb. Budd. edito, & Mr. l'
Abadie in l' Art de se connoître soi même. Nimirum cognoscat, qui-
bus morbis intellectus, quibus voluntas laboret, ad quos intellectus
ejus potissimum inclinet, quæ in voluntate sit passio prædominans

D

& quæ

& quæ singulis huius morbis afferenda sit medela. Cognoscat phantasmam, utrum rationales intellectus operationes nonnunquam perturbet, cui proinde iustos statuat limites, eique nonnisi res honestas & serias, pro re nata tamen etiam innoxie iucundas subiciat. Cognoscat temperamentum passionem dominantem sufficiens, quod sicubi nimis fervidum sit & excedens, medicamentis quodammodo attenuandum erit. Cognoscat corporis sui constitutionem, & quid ejus conservationi cumprimis expediat, quo ad animæ subeunda ministeria semper alacre sit idoneumque. Cognoscat statum suum, in quo à Deo collocatus est, & quæ is officia speciâtim exigat. Officia erga alios quod tandem attinet, non solum generalia humanitatis præcepta, sed insuper quid cuilibet in specie rat. sui status aliarumque circumstantiarum debeat, eum scire oportet. Quæ officia fusius jam enucleare haud opus esse censemus.

§. XXXIX. Minime vero nuda, stertilis & inefficax horum officiorum cognitio sufficit, sed in usum vitæ morumque statim convertenda est. Quoniam vero huic praxi non leve impedimentum ab affectibus obicitur, secundum errorum conscientiæ remedium esto II. STRENUA PRAVORUM AFFECTUUM CÖERCITIO. Quæ ut eo feliciter succedat, prærequiritur serium animi propositum omnes suas actiones ad legem divinam componendi. Excitatur illud in nobis, pravorum affectuum turpitudinem ac detrimenta innumera probe expendendo. Juvat etiam animo secum volutare præstantiam summi boni, quanta nimirum sit felicitas, quanta suavitas, animum dulcissima Dei bonitate perfundi citraque fastidium exatiari, turbulentis affectibus huc illuc non amplius agitari, sed tranquillum, securum ac supra omnes fortunæ casus positum esse. Quibus accedat oportet, de emendationis nostræ, unde S. B. in nos redundat, indispensabili necessitate esse perivasißimum, quomodo neutiquam in nostro positum sit arbitrio, velimusne Deum amare, nec ne, sed lege inviolabili nos ad illud obstringi. Animo sic præmunito vires periclitandæ sunt, seduloque ad omnes voluntatis motus attendendum, & quam primum in crassos affectus vel actus externos erupturos animadvertimus, omnes animi vires colligendæ sunt, ut in prima statim herba suffocentur. Jam quo sæpius quis ex hoc certamine superior discesserit, eo magis pravorum affectuum insultus languescent, amorque Numinis sua capiet incrementa. Constantia tamen hic opus est, cum in hoc studio non progredi, regredi sit. Nec minus blandientium affectuum irritamenta sedulo cavenda sunt, cum igniculi sub favilla delitescentes sic facile prorumpunt in flammam. Quid circa phantasmam & temperamentum, quorum illa affectus non parum suscitât, hoc roborat, sit agendum, jam §. præced. dictum est.

§. XL.

§. XL. Tertium succedat errorum conscientiae remedium
scilicet III. ACTIONUM PRAEVIAM ET ACCURATAM PERPENSIO. Exigit
hanc prudentia moralis, quae omnia deliberato consensu peragenda
esse praecipit. Evitamus hac ratione turpem credulitatem, negligenti-
am, praecipitantiam & imprudentiam, eoque tutius & laudabilius
in agendo procedimus. Fac, quod eventus intentioni non semper re-
spondeat, animus permanet tranquillus, ac in sinceritate sua non sine
gaudio acquiescit. Requiritur autem ad accuratam hanc praemedita-
tionem, ut actionem suscepturus vel omitturus consideret 1) *Legem*
tanquam omnium officiorum normam. Quae cum naturalis & re-
velata sit, studiose conferat utramque, cum illa in plurium officiorum
determinatione deficiat. 2) *Actionis circumstantias*, quarum potio-
res sunt *Finis* seu intentio; hic dispiciat, utrum fluat ex amore legis, an
ex lenociniis obliqui affectus; *Media*, quibus tum ipse, tum aliorum
subsidio instructus est; *Res & Persona*, cum quibus ei agendum &c.
quae singula suis iterum circumstantiis innectuntur. 3) *Actionis* necessa-
rium vel possibilem *eventum*, ne coecae velut alexae rem committat, ubi
tamen providentiae humanae locus est. Facit huc, si facta praeterita
conferat, tum sua, tum aliorum, sed prudenter suscepta. Nam alias
multi

Committunt eadem diverso crimina fato.

Ille crucem pretium sceleris tulit, hic diadema. Juv. Sat. 13.

Instituta sic praevia meditatione verum & bonum ab utriusque furo
dextre poterit discernere, simulque superabiles & prozeticos consci-
entiae errores felici successu declinare. Sicubi vero adhibita omni in-
dustria scrupulus ipsi remaneat, eligat partem tutiorem ac probabi-
liorem. Eam vero dijudicabit exinde, si magis provehat gloriam
Dei, si magis tranquillam reddat conscientiam, si magis adaugeat pro-
xi ni salutem. At si rationes ab utraque parte in aequilibrio pendeant, a-
ctio tam diu suspendenda, donec antegressis precibus major lux consci-
entiam irradiet.

§. XLI. Quartum remedium nobis est IV. EXAMEN VITAE
QUOTIDIANUM. Laudem se mereantur Pythagorei & Stoici, hujus-
cemodi examen olim secum quotidie instituentes. Et certe pluri-
mum bonae frugis habet, mirificeque ad Errores Consc. vitandos mo-
resque sensim corrigendos conducit. Hac enim ratione in latentes
affectuum actionibus occulte se immiscentium recessus penetramus.

Ex-

Exploramus vires nostras, resciscimus, quotque in stadio virtutis progressi simus, ac quas maculas hinc inde animadvertimus, in dies eluere allaboramus.

§. XLII. Huc etiam facit V. **CONVERSATIO CUM HONESTIS ET PRUDENTIORIBUS.** Conversatio, uti supra monuimus, efficacem influxum habet in mores, ac si prava sit, corrumpit & devastat, sin honesta, transformat & corrigit. Verissimum pariter ac elegans *Seneca* pronunciarum est: *Nulla res magis animis honesta induit, dubiosque & in pravam inclinantes revocat ad rectum, quam bonorum virorum conversatio. Paulatim enim descendit in peiora, & vim praeceptorum obrinet, frequenter audiri, aspici frequenter.* Ep. 94. Nec minus illi in conversando frequenter consulendi, prudenter imitandi sunt, cum experientia polleant, suis tamen navis: onnunquam laborent.

§. XLIII. Tandem commendatur VI. **LECTIO LIBRORUM VIRTUTUM PRAECEPTA VEL EXEMPLA CONTINENTIUM.** Etenim praecepta conscientiam informant, exempla confirmant. Propositis virtute conspicuorum exemplis praecepta velut animantur, eoque vividius animo insident, dum veritas eorum per ipsam praxin & eventum nobis illucescit. Interim vir prudens etiam e scriptis vitia recensentibus suum eruet commodum, eorumque foeditatem ac damna secum expendendo tanto acrius odium adversus ea concipiet. Quinam vero libri hac in parte potissimum legendi sint, hoc edisserere, res esset diffusioris negotii. Sed cum jam non amplius nobis licet esse prolixis, B. L. qua Philo'sophiam remittimus ad *Morhosi Polybist. Tom. III. Lib. 1. de scriptoribus Eth. ed. noviss. & Praschii Tr. de variis Methodis tradendi Moralia Kil. ed. 1707.* qua Theologiam ad Magnif. Dn. D. *Olearii Intrad. ad Theol. Casuist. c. XI. & Celeb. Dn. D. Buddei nuper ed. Instit. Theol. mor. Proleg. §. 18. seqq.*

§. XLIV. Suppedita vimus remedia errorum conscientiae ex ratione depromta; sed cum sint insufficientia, cum primis adhibenda erunt spiritualia, quae conscientiam plenarie instruunt, simulque tranquillunt. Potissima sunt illuminatio conscientiae e divinis oraculis hausta piis precibus a Spiritu S. adipiscenda, sanctimonia vitae, Christiana prudentia &c. Verum istorum mediorum enucleatio ad sublimiorem spectat cathedram, quamobrem hic filum abrum-
pimus, Deum pro concessis viribus debita cum gratiarum actione venerantes.

00 A 6280

ULB Halle
002 828 09X

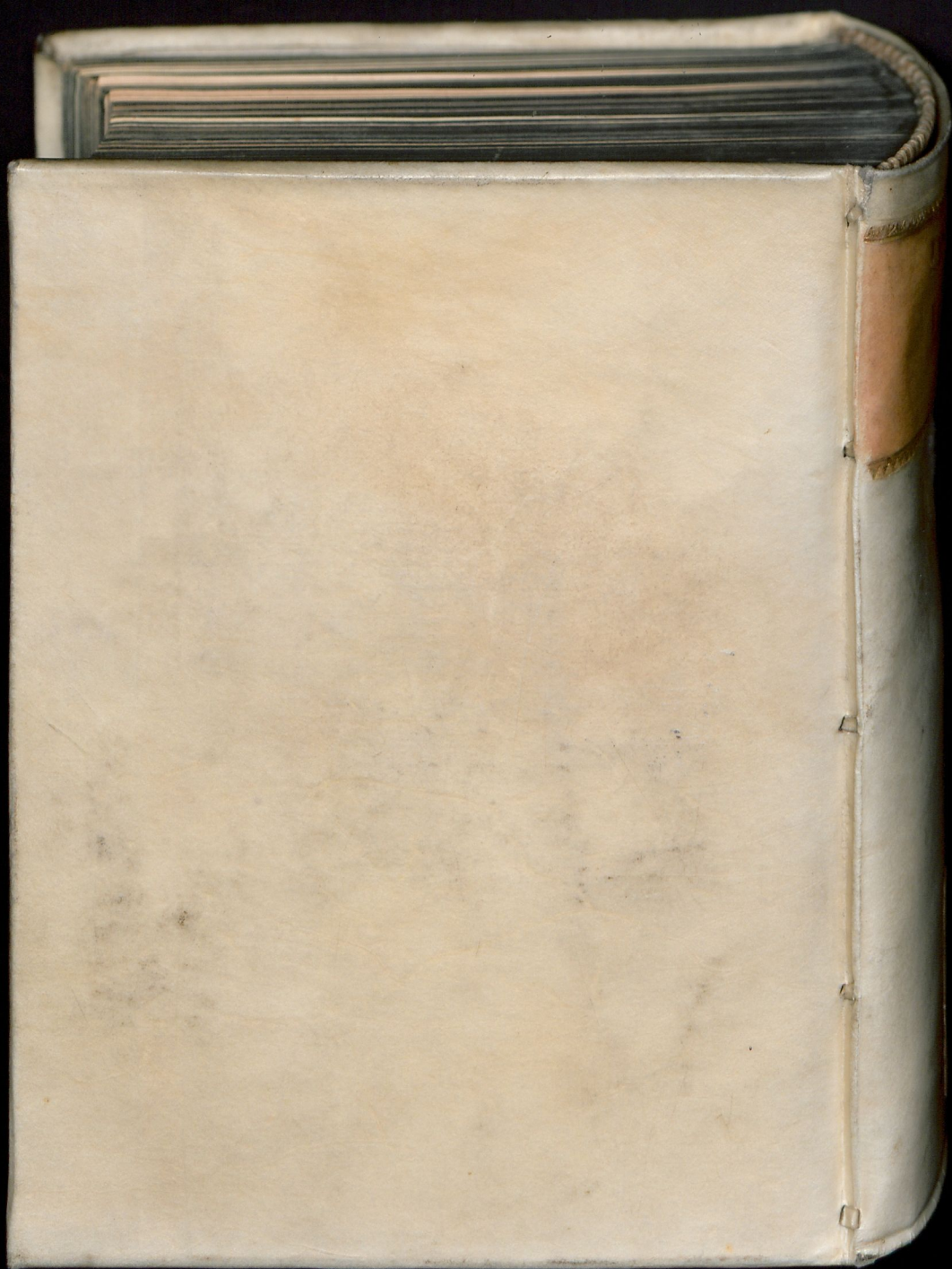
3

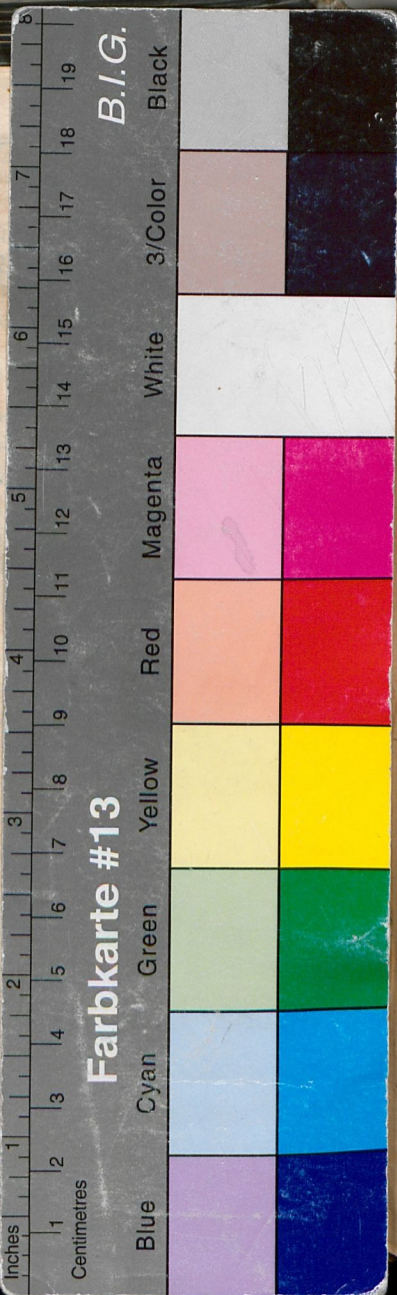

Sb.

9810

33

Q. D. E. V.
DISSERTATIO MORALIS
DE
ERRORIBUS
CONSCIEN TIÆ,
QUAM
CONSENSU AMPLISSIMÆ FACULTATIS
PHILOSOPHICÆ
IN
ACADEMIA LIPSIENSI
PLACIDO ERUDITORUM EXAMINI
d. 17. Jun. MDCCXI.
SUBMITTENT
PRÆSES
M. JO. CHRISTIAN. BARTHUS,
ZITTAV. LVS.
ET
RESPONDENS
DANIEL Rosenfeld / Lips.
Philos. Bacc. & SS. Theol. Stud.

LIPSIÆ,
Typis RUMPFIANIS.